JUDr. JAN PETŘÍK

PŘEHLED DĚJIN TROCNOVA

1 9 2 4

NÁKLADEM VLASTNÍM – POLYGRAFIE, BRNO

PŘEHLED DĚJIN

TROCNOVA

NAPSAL

JUDr. JAN PETŘÍK

NÁKLADEM VLASTNÍM – TISKEM POLYGRAFIE, BRNO

O tom, kdy a kým Trocnov byl založen, nedochovalo se nám nejmenších zpráv. Dle jména samého můžeme souditi, že založen byl jako rodinný dvorec, jednota, pojmenovaný po prvním držiteli Trocenovi, pravděpodobně později než v X. století [1]).

Celé trocnovské zboží již od počátku nebylo velké; mělo zhruba dva staročeské lány polností, luk, něco rybníků, v západním cípu nemnoho dubového lesa. Ve XIV. století původní dvorec byl už rozdělen ve dva zemanské statky, a to pravděpodobně stejným dílem, takže ke každému z nich náležel přibližně jeden staročeský lán pozemků. A tak, jako rozlohou podobaly se trocnovské dvorce větším selským statkům, tak i výstavnost obou stavení nepůsobila nikterak dojmem šlechtických sídlišť. Nebylo tu hrdé tvrze, nebylo tu opevnění. Budovy byly veskrze dřevěné, kryté šindelem a došky, dvory křemeny dlážděné ohraničoval prostý dřevěný plot.

Někdy v polovině XIV. století seděl na jednom z těchto chudých dvorců zeman neznámého jména, jemuž se tu kolem r. 1360 narodil syn Jan čili Ješek, pozdější slavný vůdce vojů husitských [2]). Podle pověsti v XVII. stol. poprve zaznamenané, ale tehdy už běžné a jako staré označované, narodil se Žižka pod dubem na pokraji lesa stojícím a od pastevců od země vypáleným, kamž se jeho matka, vracejíc se od ženců na poli u lesa pracujících, před bouří skryla a tu syna porodila [3]).

Když Jan, patrně nejstarší z dětí, z nichž známe ještě jeho bratra Jaroslava a sestru Anežku, trochu odrostl, byl dán do služeb dvora králova. Nadaný jinoch brzy vžil se tu do nového prostředí a několik let zde ztrávených dalo na dlouho směr jeho dalšímu životu.

Než nepobyl tu dlouho. Bylo to nejspíše úmrtí otcovo, jež volalo ho domů, aby se tu ujal osiřelého statku. Mladý zeman, vrátiv se z Prahy do rodného kraje, stal se tu rázem známým. Zemané z okolí, zvláště mladší, vyhledávali ho, aby se od něho dověděli o jiném jim neznámém světě, aby od něho slyšeli o lesku dvora, o kráse hlavního města, a tím vším rostla jeho vážnost. Jaký tedy div, že uznávajíce

jeho přednosti, zkušenost a znalost světa, volali jej za svědka smlouvám, jež uzavírali, a vyžadovali si při těchto příležitostech jeho rady.

Tak Mikuláš Plachta z Boršova povolal ho na jaře r. 1378 spolu se zemanem Oldřichem Drochovcem z Omleničky za svědka smlouvy, již při svatbě nebo nedlouho po ní uzavíral o věně a obvěnění své nevěsty Kateřiny z Chuchlec[4]). V létě téhož roku přijel do Trocnova neb na blízký Mysletín — snad na návštěvu neb z jiných příčin — vladyka Jaroslav z Kropna (Krupé u Černého Kostelce)[5]). Zdržel se mimo svůj domov asi déle, než původně zamýšlel, peníze, jež si z domova přivezl, mu došly a potřeboval na cestu domů. Než na Trocnově ani na Mysletíně neměli tolik, aby příteli z nesnází pomohli. Bylo tedy nutno hledati půjčku u cizích a té nejsnáze dosáhli u tehdejších bankéřů drobné i vysoké šlechty — židů. Dne 11. července 1378 vypůjčil si tak vladyka z Krupé od dvou židovek budějovických Hany a Johanny 3 kopy 10 grošů pražských a zemanové Jan Žižka z Trocnova a Jan z Mysletína zavázali se s ním rukou společnou a nedílnou jako rukojmí za zaplacení dluhu[6]). Brzy nato — 1. srpna 1378 — prodával mladý zeman Mach (Matěj) z Holkova statek, jejž byl v Újezdě, nejbližším to sousedství Trocnova, zdědil, bratřím Bohuňkovi a Jaroslavu ze Lhotky za 54 kop grošů. I tu byl mladý trocnovský zeman přizván k přivěšení pečeti na smlouvu[7]).

Podobnou úsluhu prokázali asi tito přátelé mladého Žižky nedlouho nato, snad ještě téhož roku, jemu samému, když prodával otcovský statek[8]). Mladému zemanovi, uvyklému za několikaletého pobytu ve dvorské službě vojenskému zaměstnání, nezamlouvala se asi těžkopádná práce selská, odvykl si patrně pobytem v rušném městě životu na jednotě a dost možná, že i jakási pýcha stavovská odvracela jej od zaměstnání ničím se od selského nelišícího. Snad i přátelé zvali ho do Prahy. To vše možná přimělo jej k tomu, že ještě na podzim prodal zděděný statek Vilémovi Puckovi z Trutmaně a přijal službu u králova dvora.

Než ani nový držitel Žižkova statku v Trocnově dlouho nepobyl,

a prodav své zboží v Trocnově, přestěhoval se jako purkrabě na rožmberské Nové Hrady. V té době, na počátku let osmdesátých XIV. stol., jsou vlastníky obou trocnovských dvorců zemané Mikeš a Pešek. Jsou to patrně bratři, ale nehospodaří společně, nýbrž každý na svém statku odděleně. S naším Žižkou spojují je, myslím, také příbuzenské svazky. Leč ani jim nedopřál osud zachovati Trocnov svému rodu. Již na počátku r. 1381 Mikeš zemřel, nezanechav zákonných dědiců. Pozůstalost připadla tudíž dle zemského práva jako odúmrť králi a všichni, kdož se domnívali, že jim přísluší právo dědické, byli veřejně v nejbližším městě, t. j. v Budějovicích, o trhu (17./III. 1381) vyzváni, aby právo své dokázali. Trocnovský Pešek vznesl prostřednictvím svého známého Janka z Mutic odpor proti odúmrti, chtěje dokázati, že mu dědické právo přísluší, ježto se zemřelým Mikšem žil v nedíle, t. j. společně s ním na jeho majetku hospodařil, jak to zemské právo české vyžadovalo. Jeho odpor neměl však výsledku. Král k návrhu nejvyššího hofmistra svého pana Jindřicha Škopka z Dubé daroval odumřelý statek trocnovský Žižkovi buď výsluhou za jeho služby či výprosou jako pouhý dar. Peškovi nezbývalo, chtěl-li své domnělé dědické právo prosaditi, než vznésti jako odporník na soudě dvorském žalobu na Žižku. K tomu tu však nedošlo. Výprosník s odporníkem se dohodli a Pešek buď z ohledu na příbuzenské svazky se Žižkou, či jak bývalo též zvykem, za odměnu, nový stav uznal.

A tak setkáváme se se Žižkou opět v Trocnově. Co bylo příčinou, že zanechal služby u krále a vrátil se opět k nehlučnému zaměstnání rolnickému, těžko uhodnout. Snad znechutila se mu služba dvorská, snad rodinné poměry, či touha po samostatnosti a neodvislosti ho k tomu nutily, a kdo ví, zda nebyla toho příčinou právě ztráta oka v nějaké šarvátce či nešťastné náhodě, jež byla důvodem králova daru a Žižku přiměla k hledání klidu. Tentokráte Žižka Trocnova tak brzy neopustil a myslím, že zde v zátiší ztrávil první dobu svého mladého manželství. Kromě trocnovského statku vlastnil v tomto čase též asi stejně veliký statek v sousedním Čeřejově, na němž jeho manželka Kateřina měla po-

jištěno své věno. Dovídáme se o tom však až r. 1384, kdy tento dvorec, svobodný lán, prodává bratřím Ješkovi řečenému Crnci z Jedovar a Štěpánu z Čeřejova[9]). Zda již předtím prodal též trocnovský statek, nebo aspoň svěřil jej svému bratru Jaroslavovi a odešel nyní zase do služeb panských, nemožno zjistiti. Zdá se však, že vlastnictví jeho podržel až do r. 1399[10]).

Listina z r. 1384, obsahující smlouvu o prodeji Žižkova statku v Čeřejově. (Z archivu města Trh. Svin.)

Zatím držitel druhého dvorce v Trocnově Pešek někdy na podzim r. 1396 zemřel. Stejně jako Mikeš, i on nezanechal zákonných dědiců a jeho pozůstalost, obsahující kromě trocnovského statku též asi za půl lánu

polností v blízkém Vrcově, spadla právem odúmrtním na krále, od kterého ji výprosou či výsluhou získal Domin (Dominik) z Doudleb, držitel statků v nedaleké Slavči a Dobrkově, který později byl z prvních zemanů, kteří se Žižkou v čele zdvihli meč na obranu kalicha.

Neuplynula celá tři léta a setkáváme se s novým držitelem jednoho z obou trocnovských dvorců. Jest jím bohatý zeman z blízkého sousedstva a rožmberský man Licek ze Dvorce. Dovídáme se o tom z nadační listiny, kterou tento 9. července 1399 se svolením borovanského plebána Jana Kabele dává ke zřízení oltáře sv. Maří Magdaleny v kostele borovanském 7 kop stálého platu, jenž má na 10 sedlácích ve Dvorci Čeřejově, Lhotce a Trocnově. Zde v Trocnově hospodařil na jeho statku jakýsi Ondřej který mu platil ročně 1 kopu. Zajímavo jest, že při zřizování tohoto nadán, zastupoval Licka Jaroslav, bratr Žižkův, pozdější hejtman táborský, který asi r. 1428 při obléhání Bechyně byv zajat, byl ze slepé zášti k rodině Žižkově na rozkaz Zikmundův v Č. Budějovicích sťat.

Skutečnost, že zástupcem Lickovým při tomto aktu byl právě Jaroslav z Trocnova, ukazuje k tomu, že tu byl mezi oběma zemany jakýsi vztah a že ještě rodina Žižkova, či aspoň její část, zdržovala se v Trocnově neb jeho blízkosti. Z toho možno souditi, že Lickem koupený dvorec v Trocnově byl právě oním, který Žižka r. 1381 získal a nyní, patrně svým bratrem jako zástupcem, prodával. Toho roku, můžeme tedy počítati, Žižka Trocnov už navždy opustil, aby si hledal živobytí v službě dvorské nebo panské.

Zatím — již od r. 1393 — byly Čechy a hlavně český jih zmítány drobnou občanskou válkou, vedenou odbojnou panskou jednotou s Jindřichem z Rožmberka v čele proti králi. O Žižkovi až do r. 1408 nemáme zpráv a nemůžeme s bezpečností souditi, zda a jakým způsobem se těchto bojů zúčastnil; že nestál na straně rožmberské, můžeme však tvrditi s jistotou. Rovněž můžeme s dosti značnou pravděpodobností souditi, že v této době nebyl ještě škůdcem Jindřicha z Rožmberka, neboť jinak popravčí kniha pánů z Rožmberka měla by o něm zprávy.

Z tohoto temného pozadí vystupuje až r. 1408, kdy — dle zápisů ve zmíněné popravčí knize — odpověděl čili vyhlásil nepřátelství Jindřichu z Rožmberka a městu Budějovicům[11]). Přichází tu tedy opět do svého rodného kraje, avšak nikoliv, aby zde v tichém ústraní žil klidným životem sedláka, nýbrž jako odbojník mocného panstva a zbohatlého, pyšného měšťáctva, aby tu drobnou, nebezpečnou a namáhavou válkou škodil svým nepřátelům, je zaměstnával a vázal jejich síly. Důvodem tohoto nepřátelství nebylo asi ani vypálení či jiné zničení Trocnova, ani osobní msta za příkoří jemu neb někomu z rodiny učiněné, nebylo jím také zavraždění jeho bratra.

Jak jsme se shora zmínili, statek Žižkův v Trocnově přešel pravděpodobně r. 1399 na Licka ze Dvorce. Počalo-li tedy zjevné nepřátelství Žižkovo proti Rožmberským teprve r. 1408, nemohla toho býti příčinou škoda způsobená v Trocnově na Žižkově majetku. Myslím dokonce, že Trocnov v této době žádné úhony nevzal, neboť Rožmberští neměli důvodu k nějakému nepřátelství, poněvadž jistě už aspoň polovina Trocnova, totiž jeden dvůr, náležela Lickovi, který byl v rožmberských službách, a plenění a vypálení jednoho z obou sousedících dvorců sotva by se bylo obešlo za tehdejších způsobů stavby a hašení požárů bez škody pro druhý statek, takže, i když bychom připustili, že tento druhý dvorec náležel některému zemanovi se strany královy, sotva by se byli Rožmberští odvážili jej pustošit. Podobný důvod v tomto případě musili míti i králövští. Konečně, soudím, nemohlo míti zničení Trocnova pro žádnou stranu významu, poněvadž chudé toto zboží nevalné ceny a výnosnosti bylo — a je do dneška — stranou všech cest, na jichž bezpečnosti válčícím stranám mohlo záležeti, a nemohlo pro nikoho skrývati nebezpečí též proto, že nebylo vůbec opevněno a nemělo posádky. Pochybenou je též domněnka, že Rožmberští chtěli se zmocniti Trocnova pro sebe, aby zaokrouhlili svou državu, neboť Trocnov se všech stran byl obklopen drobnými statky okolního zemanstva a s rožmberským panstvím vůbec nesousedil. Totéž potvrzují dosavadní výkopy v Troc-

nově, při nichž se ani na jediném místě nepřišlo na stopy po požáru z této doby, ač by jinak tomu tak býti muselo.

Ani zavraždění Žižkova bratra Budějovickými nebylo příčinou jeho drobné války, neboť jak objevem Marešovým[12]) je nyní bezpečně zjištěno, oním v Budějovicích popraveným bratrem Žižkovým jest Jaroslav z Trocnova, známý hejtman táborský, který až někdy na podzim r. 1428 na rozkaz Zikmundův byl takovýmto způsobem utracen.

Srp, klíč, lžíce a zlomek podkovy z trocnovských vykopávek.
(Majetek Spolku pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově.)

Pravou příčinou Žižkova nepřátelství a boje můžeme hledati jedině v důvodech politických, v nenávisti vůči hrdému panstvu, které s Jindřichem z Rožmberka v čele vytlačilo stav vladycký z úřadů, soudů a rady královské a utiskovalo jej, kde mohlo. Působilo tu též patrně zpupné a hrubé chování se panské jednoty vůči králi, jemuž trocnovský zeman z dob dvorské služby byl upřímně oddán, roztrpčení, že dvůr nemá dosti síly ku potrestání tohoto jednání, obava, že vítězstvím panské jednoty bude stav vladycký vydán panstvu na milost i nemilost, návod některých vůdců strany královy a snad ještě jiné příčiny. Budějovice staly se, myslím, nepřítelem Žižkovým až později, kdy dostavše pravděpodobně

od Jindřicha z Rožmberka jako prvního popravce v království příkaz ke stíhání družiny Žižkovy, vyvolaly samy nepřátelství.

Zprávy, jež o této činnosti Žižkově (z let 1408—1409) v krajině jeho rodiště máme, nutno přijímati s největší opatrností, poněvadž jejich jediným pramenem jsou zápisy o výpovědích polapených škůdců rožmberských na mučidlech[13]) a není pochyby, že svědectví takovýmto způsobem vyšetřování vynucená jsou z větší části nepravdivá. Jisto je však, že tu v jižních Čechách v širokém pruhu od Kaplice až k Nové Bystřici (Žibřidův mlýn, Velešín, Strážkovice, Sedlo, Lomnice, Hlavatce u Soběslavě atd.) se svým bratrem, několika zemany a prostými lidmi vedl drobnou záškodnickou válku za podpory některých pánů nepřátelských Rožmberkovi, válku spočívající v náhlých drobných přepadech a vyžadující velké opatrnosti, prozíravosti, rychlého a samostatného rozhodování a osobní statečnosti. A tak tento boj stal se Žižkovi dobrou školou pro pozdější leta. Nebyl to arci případ ojedinělý, neboť několik let před tím nalézáme v podobném podniku zemana Diviše z Hrádku a také takový způsob boje nebyl pokládán za nečestný, třeba nepřítel záškodníky takového druhu trestal jako obyčejné lapky (lupiče) šibenicí. Žižka v tomto boji nedopustil se žádných sprostých zločinů a jeho pohnutky takového vystoupení nelze označiti s mravního hlediska za špatné. Odporuje tomu jednak obraz jeho vysoce ušlechtilé povahy, jaký máme z pozdějších let, jednak ta okolnost, že král Václav dvakráte osobně zakročil proti budějovickým, aby zanechali záští vůči němu. Stalo se tak dopisem datovaným na Žebráku dne 25. dubna 1409, v němž král svoluje, aby se město se Žižkou narovnalo, a brzy nato, 27. července 1409, poněvadž budějovičtí patrně měli málo chuti k zanechání nepřátelství, píše jim opětně a to důraznějším tónem, aby pod ztrátou královské přízně spor se Žižkou ukončili. Podobným způsobem zakročil král pravděpodobně ve prospěch Žižkův též u rožmberského pána. Z toho, že sám král, který jinak přísně zakročoval proti silničním škůdcům a lupičům a vydal proti nim několik mandátů, osobně ve prospěch Žižkův zakročil,

je zřejmo, že tento byl u dvora z dřívější své služby znám a že jeho boj nebyl veden pohnutkami nízkými. Pro sprostého lapku by se Václav při všech svých slabostech nebyl exponoval.

Kachle z trocnovských vykopávek.
(Majetek Spolku pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově.)

A tak Žižka odchází opět z krajiny svého rodiště, aby pod velením nejlepšího vojevůdce své doby, pana Jana Sokola z Lamberka, v bojích Poláků proti řádu německých rytířů, mistrů a učitelů to tehdejšího válečnictví, naučil se umění, které jeho slávu rozneslo pak po celém světě.

Po dlouhých jedenácti letech, plných dějinných událostí, spatřil Žižka rodnou svou krajinu a snad i své rodiště ještě jednou a naposled. Bylo to ke konci září 1420, kdy Žižka v čele táborského bratrstva po dobytí Lomnice a Nové Bystřice, vtrhl odvetou na panství Oldřicha z Rožmberka a tu, nejspíše bez boje, obsadil tvrz i městys Sviny. Vraceje se odtud do Tábora, rozhlédl se zajisté s návrší u Borovan naposledy po známé krajině a jeho oko stanulo u dvou chudých dřevěných dvorců, černajících se uprostřed stříbrných rybníčků nedaleko na západě, aby jich už nikdy nespatřilo.

V té době užíval Žižka ještě přídomku »z Trocnova« a rodného znaku s rakem, nedlouho však nato, když roku 1421 dobyl nedaleko Třebušína u Litoměřic dřevěnou tvrz a opraviv ji, dal jí jméno Kalich, počíná se psáti zároveň se svým bratrem Jaroslavem »z Kalicha« a užívá nadále znaku s kalichem, po jehož stranách jsou tři hvězdy nad sebou stojící.

Zatím i druhý trocnovský dvorec dostal se do držení zemanů dvoreckých. Prodal jim jej snad Domin z Doudleb hned na počátku husitských válek, aby prost všech pout mohl se po boku Žižkově věnovat cele boji »pro zákon boží«. A tak 22. srpna 1425 setkáváme se s Oldřichem Lickem ze Dvorce, synem to kupce Žižkova statku, jako držitelem obou trocnovských dvorců. Zdá se, že nebyl pevného zdraví a neměl, i když už byl ženat, přirozených dědiců, neboť trhová smlouva do zemských desk vložená, kterou toho dne prodává snad všechen svůj majetek, totiž celou ves Dvorec se svobodným dvorem, celou ves Mouřice s mlýnem pode vsí, v Trutmani dvory kmecí s platem, v Trocnově celou ves, dva dvory v Třebči a Čeřejově blízkému zemanu Janovi Brusovi ze Zahrádky[14]) za 400 kop grošů českých, nebyla skutečným prodejem, nýbrž smlouvou na oko, aby zboží dvoreckých v případě Oldřichovy smrti nespadlo odúmrtním právem na krále.

Oldřich Licek skutečně nedlouho na to zemřel, zanechav malého synka Jana, a vdova Anna ze Dvorce, myslím dcera Brusova, pro-

vdala se opět (a to před r. 1432) za Zdeňka z Chlebova. Na tohoto přešlo pak všecko zboží dvorecké i s Trocnovem, avšak on, když ještě

Nádoby z trocnovských vykopávek.
(Majetek Spolku pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově.)

nezletilý Oldřichův syn Jan ze Dvorce dospíval, postoupil mu, patrně dle dřívější úmluvy, 24. května 1441 všechno zboží po jeho otci, vyminiv si pouze užívání platů poddaných sedláků ve Dvorci, Mouřicích, Třebči, Čeřejově a Trocnově, jakožto věnné zástavy. Než Jan ze Dvorce, stav se zatím zletilým, postoupil otčímu svému 26. srpna 1443 dvorecký dvůr zpět, začež obdržel od něho shora zmíněné platy v Čeřejově, Trocnově a Velkém Třebči.

Jan ze Dvorce, stejně jako jeho otec, dlouho asi nežil, neboť dvorecké zboží přešlo po r. 1445 na jeho bratra, syna Anny ze Dvorce a Zdeňka z Chlebova, Oldřicha ze Dvorce, pozdějšího purkrabího na Velešíně. Proto Ofka (Eufemie) ze Zahrádky, jakožto dědička svého otce Jana Brusa, nezanechavšího žádného syna, když úřadování u zemských desk bylo obnoveno[15]), dala zapsati do desk — opět fingovanou — smlouvu z 29. dubna 1453, jíž dvorecké statky r. 1425 Oldřichem Lickem Brusovi na oko prodané, postoupila Oldřichovi ze Dvorce. Nešlo tu tedy opět o skutečný převod majetku, nýbrž pouze o uvedení knihovního stavu v souhlas se stavem skutečným, a proto Ofka ze Zahrádky ani její otec nikdy vlastníky Trocnova nebyli.

Držitelem sousedních Borovan a rozsáhlých statků v okolí byl tehdy bohatý kupec nizozemský rytíř Petr z Lindy. Do Čech přišel na vyzvání pánů z Rožmberka, jimž dodával prý koření a jiné kupecké zboží, někdy ke konci válek husitských a usadil se v Budějovicích. Když mu r. 1452 zemřel jediný syn Martin, rozhodl se, nejspíše pod vlivem známého mnicha Jana Kapistrána, že v Borovanech, nad kolébkou vůdce husitů, v krajině, kde patrně husitství bylo značně rozšířeno, založí klášter. Stalo se tak r. 1454 a zbožný zakladatel, vystaviv na místě starého ze 13. století pocházejícího kostela nový gotický

Mísa, pánev a poklička z trocnovských vykopávek.
(Majetek Spolku pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově.)

chrám s konventem, daroval novému klášteru celou tehdejší ves Borovany, Nesmeň, ves a dvůr Hlubokou, mnohé lesy, rybníky a pozemky[16]), vyhradiv si doživotní právo patronátní, jež po jeho smrti mělo přejíti na Jana z Rožmberka a jeho potomky, doživotní užívání nadačních nemovitostí a pro svou ženu Annu vdovský plat po 15 kopách ročně. Klášter byl po dostavění konventu předán řeholním kanovníkům sv. Augustina a první mniši zavedeni sem z blízkého augustiniánského kláštera třeboňského. Po svém zakladateli převzal klášter též svůj znak: štít od shora dolů na dvě poloviny rozdělený, z nichž pravá je černá,

levá zlatá, v každé polovině jedna zelená lipová větévka s jedním lupenem, a to v pravé polovině dolů, v levé nahoru obrácená, helmice nad štítem zavřená s rohy a na každém třikráte lipové ovoce.

Petr z Lindy žil v blízké Hluboké, účinně se staraje o klášter i jeho poddané až do konce let šedesátých XV. století, kdy (asi po roku 1468) zemřel. Patronem čili oprávcem kláštera stali se po jeho smrti dle dřívější úmluvy páni z Rožmberka.

Klášter, maje dostatečný základ majetkový, v prvních letech svého trvání znamenitě vzkvétal. Přibývalo mu noviců i statků pozemských. Pro vzdělání mladých mnichů opisovány tu staré knihy a listiny, čímž časem vznikla bohatá knihovna, dnes — bohužel — roznesená a roztroušená po mnoha archivech. Hospodářství vedeno tu vzorně. Vzdálené pozemky vyměňovány za bližší, přikupovány nové nemovitosti (na př. vinice v Rakousích), klášter novostavbami (ambit) zvelebován. Mnohé dary rozmnožovaly statky řehole.

Touto hospodářskou politikou dostal se též Trocnov pod jejich panství. Stalo se tak smlouvou z 12. května 1484, kterou Oldřich ze Dvorce, shora zmíněný to purkrabě velešínský, směnil s klášterem za některé zboží ve Dvorci několik poddaných 'sedláků v Trocnově a okolí (v Rankově, Čeřejově a j.). V Trocnově seděl tehdy na jednom bývalém dvorci sedlák jménem Janeček, na druhém jakýsi Martin. První platil vrchnosti úroku na sv. Havla půl kopy grošů a na sv. Jiří rovněž půl kopy, druhý platil při sv. Havle a sv. Jiří po půl kopě a 3 groších. Tím stal se Trocnov trvale součástí panství borovanského a sdílel s ním jeho osudy až do minulého roku. Martin tři léta nato zemřel a nástupcem jeho stal se jakýsi Tomáš. Po Janečkovi převzal v 90tých letech XV. století statek sedlák Bicek.

Počáteční rozkvět borovanského kláštera neměl dlouhého trvání. Již na samém počátku šestnáctého století vznikly mezi tehdejším proboštem Ondřejem (1480—1508) a ostatními kanovníky rozepře, které po některých přestávkách se opět a opět opakovaly, až nedostatek konventualistů a špatné hospodářství posledního probošta způsobilo zrušení kláštera. Ke

všemu tomu přispěly též hojné rozepře se sousedy, jmenovitě dvoreckými, a velmi rychlé šíření se náboženství luteránského.

Tak smrtí sedmého probošta Jana r. 1559 kanonie ve skutečnosti přestala existovati. Dle jména byl zde sice do r. 1564 ještě proboštem bývalý opat sázavský, Vilémem z Rožmberka sem dosazený Matěj Kožka z Rynarce, avšak ten neměl tu žádného podřízeného řádového kněze a životem řeholním nežil. Byl to člověk veselý, šprýmovný, stavu rytířského, ale špatný kněz, špatnější řeholník a nejhorší hospodář. Václav Březan v »Životě Viléma z Rosenberka« zmiňuje se o něm: »Dokud Krčína[17]) za úředníka jměl, hospodářství jeho stálo; než potom, když Krčín na Krumlov se dostal, kněz probošt pšenice i jiné obilí rozprodav, peníze propil, pivovár[18]) opustil, krčmy dvě panu Krištofovi Kořenskému ve stu kopách míš. v Nesměni a Rankově, zastavil, a naposledy když se nadlužil a vše zpustoval, klášter panu vládaři[19]) odevzdal, a dni své po frantovsku strávil. Však nejprv z Borovan dostal se za kaplana do špitálu Krumlovského 1564 léta, a toho roku pak za faráře do Prachatic podán, potom do Suchdola na panství Třeboňské dostal se 1566 léta, a tam umřel. Choval mnoho koz, a druhdy kozly vozíval se. Erb jeho byl dva meči na kříž vložení.«

Tímto způsobem klášter borovanský nadobro zanikl. Vilém z Rožmberka jakožto patron kláštera ujal se po odchodu Kožkově správy borovanského panství na místě klášterní vrchnosti. Když však nebylo naděje, že klášter bude obnoven, připojil je ke své državě. Zaznamenal o tom k r. 1579 Březan v shora zmíněném životopisu Viléma z Rosenberka krátkou zprávu: Item klášter Borovanský, dvorové i pivovár k ruce J Mti páně obrácen i všelijací důchodové.

Vilém z Rožmberka nebyl však oprávněn zboží klášterní si přivlastniti, neboť v listině o převzetí patronátního práva bylo to výslovně zakázáno, avšak po dlouhých, 20 let trvajících vyjednáváních přece docílil jeho nástupce Petr Vok u císaře Rudolfa II. souhlasu ke vložení práva vlastnického do zemských desk. Stalo se tak 30. září 1600 a Petr

Vok stal se nenaříkatelným vlastníkem bohatého zboží, jež obsahovalo klášter, kostel a městečko Borovany, vsi Hlubokou, Trocnov, Nesměn celé, části vsi Čeřejova, Rankova, Hodějovic, Třebče, Dvorce, Jílovic, Vesky, Vlachňovic a Vrcova, dvůr borovanský, hlubocký Nový dvůr, pivovar v Borovanech, mlýny, a jiné zboží na úrocích peněžních, obilních a robotách. Tím tedy celý Trocnov dostal se do držení rožmberského.

Z této doby jest zachován v urbáři panství třeboňského z r. 1589 první popis trocnovského zboží. Trocnov dle toho byla ves na odúmrti [20]) a byli v ní dva sedláci, kteří platili starobylého úroku z gruntů po 1 kopě 3 groších míš. o sv. Havle a sv. Jiří. Za účelem zeměpanské berně byl Trocnov oceněn na 266 kop, při čemž z každé kopy placeno po 5 1/2 d., takže roční povinnost berní obnášela 3 kopy 29 grošů míšenských.

Na jeden z těchto selských statků vztahuje se list rožmberského úředníka (někdy též písaře psaného) Jana Nydrthama Vilémovi z Rožmberka, zachovaný v archivu třeboňském, který pro zajímavé zprávy o Trocnově cituji [21]): »A ještě o jeden dvůr smejšlím, jest blízko od Borovan, oč jsem již počal jednati, jestli vůle VMti bude; a zvláště VMt neráčíte u Borovan žádných lesův míti, a k tomu dvoru jsou lesové duboví, a toho se mnoho potřebuje na drva k sušení sladův, i jiného lesu dosti k jiným potřebám; a on stařec to prodával, dal dub za 4 gr. míš., ješto ve tingie (t. j. v hořejší tenčí části) i ve čtvero objetí, ješto dvě i tři korytě dobře z jednoho dubu dělávali, a to na jiné panství prodával. To jsem vše zahájil a přikázal slovem VMti, aby nic neprodával, a ta koryta jsem pobral do dvorův: Gruntův dosti, luk také hojně a to v jednom položení. A již od té chvíle nesmí žádnému prodati a jest dvořák [22]) v Trocnově na gruntě, kde se Žižka rodil; jest také na odúmrti, ale sám již starý, nemůže nic dělati, dává zarostati a lúhy zastavuje, nebo nemá než pachole a děvče zjednanou čeled. I když se za Kozy [23]) ženil zase, nedal si nebožtík tomu ženění státi, že jest vodúmrť, než kdyby on dvořák umřel, z toho statku ženě jeho 30 kop míš. dáno aby bylo a nic více. Nevím jaká vůle VMti bude: chtěl jsem,

aby se to k ruce VMti osívalo, a jemu starci aby se nějaký byt v Borovanech koupil, aby tu svůj věk skonal; a něco by se mu vydávalo na

Nádoby z trocnovských vykopávek. (Majetek Spolku pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově.)

vejrunky, dukud by živ byl, žeby žena jeho, jsoucí mladá, mohla tu těch 30 kop míti — — —

Dáno na Borovanech v pátek před provodní nedělí (15. dubna) letha od Narození Pana Krista 1569.

Vaší Mti poddaní a věrný služebník pan Nydrtham.«

Vilém z Rožmberka však Nydrthamovy rady neuposlechl, a proto oba trocnovské statky zůstaly nadále v držení poplatných sedláků.

Rok 1609 přinesl trocnovským úlevu v jejich poddanství, neboť Petr Vok z Rožmberka listem daným v Třeboni ve čtvrtek po neděli Jubilatae osvobodil je od odúmrtí[20]). Současně stanovena byla pravidla, jakým způsobem testament musí býti sdělán, aby byl platný, a zákonní dědicové rozvrženi na tři třídy, totiž 1. manžel a děti, 2, nejbližší příbuzní v téže vsi nebo v jiné vsi na panství rožmberském, 3. vrchnost.

O držitelích Trocnova z této doby máme dosti podrobné zprávy v gruntovní knize z r. 1610[24]). Toho roku byli v Trocnově dva osedlí, a to Vávra Dvořák a Bicek Dvořák, z nichž každý držel $^3/_4$ lánu »gruntů worních«.

Vávra se na usedlost přiženil z Jedovar, vzav si za manželku Kateřinu, vdovu po předešlém hospodáři Štěpánovi. Statek oceněn mu byl na 230 kop míšenských, načež měl toho roku dosavadními splátkami (verunky), dědickým podílem své manželky a převzatými dluhy již splaceno 193 kopy 51 groš a $3^1/_2$ denárů. Zbytek 36 kop $8^1/_2$ gr. míš. splácel po 5 kopách ročně při hromnicích, takže, přes to, že r. 1609 utrpěl značnou škodu požárem, r. 1618 v sobotu den sv. tří králů poslední splátkou 1 kopy $8^1/_2$ gr. měl celý grunt »vyplacený a očištěný«.

Bicek Dvořák pocházel z Radostic a nabyl svého statku koupí asi r. 1608 po smrti dřívějšího držitele Jana Dvořáka a jeho manželky Lucie. Usedlost odhadnuta mu komisí složenou z Pavla Náčelka, třeboňského hejtmana, Matěje Dekary, rožmberského úředníka, rychtářů a konšelů borovanských, ledenických a radostických na 500 kop míšenských. Za tuto cenu obdržel kromě nemovitostí též celý inventář a zařízení

bytu. R. 1610 měl Bicek už se závdavkem, obnášejícím pravidelně $^1/_8$ trhové ceny, splaceno 110 kop a zbytek 390 kop měl spláceti verunky po 10 kopách ročně do sirotčí pokladny pro děti svého předchůdce Petra a Matěje. Matěj brzy zemřel a jeho podíl, poněvadž osiřel v odúmrti, připadl vrchnosti. Petr učil se později krejčovskému řemeslu ve Svinech. Pro zajímavost uvádím zde účet nákladů, které na jeho učení byly ze sirotčí pokladny vydány:

»......předně dáno rektorovi ledenickému za stravu a učení v 16

nedělích co jest při něm byl	3 kopy	
za plátěné šaty	1 kopu	
Kukačkovi krejčímu (ve Svinech) dáno od učení řemesla téhož sirotka	8 kop	
za stoupení do cechu dáno		15 gr.
outraty při řemesle		24 gr.
za svačinu řemeslu dáno	2 kopy	
za 1 vědro piva dáno		45 gr.
za 2 libry vosku do cechu		40 gr.
za nůžky pacholeti		10 gr.
za 3 páry střevíců		55 gr.
za 4 kůžky skopové na šaty	1 kopu	30 gr. 6 den.
za 16 loket plátna na košile a na podšívky dáno po 6 krej.	1 kopu	22 gr. 2 den.
za $2^1/_2$ lokte plátna na letní šaty dáno po 12 gr.		30 gr.
od šití 4 košil po 9 denářích		5 gr. 1 den.
a za modlitby		6 gr.
	20 kop	43 gr. 2 den.«

Zatím počaly důležité změny v držitelích panství třeboňského a borovanského. Petr Vok z Rožmberka 6. listopadu 1611 zemřel, čímž starobylý rod rožmberský vymřel. Dědicem jeho statků stal se Jan Jiří ze Švamberka a po něm r. 1616 převzal vládu nad rožmberskými statky, najmě panstvím třeboňským a novohradským, jeho syn Petr ze Švamberka.

Leč nehonosil se dlouho pan Petr zvučným titulem vladaře třeboňského, nepanovala dlouho jeho bílá labuť na místě červené růže. Počalo krvavé drama národa českého, drama, jež zalilo celou českou zem potoky krve a zahalilo ji oblaky dýmu požárů. A hned počátek, strašný počátek odehrál se na českém jihu. Císařské vojsko, které sem bylo vtrhlo, řádilo tu tak hrozně, že zanedlouho nebylo zde vesnic ani lidí. Kdo neutekl, byl žoldáky utracen. Na místě kvetoucích vesnic žalovaly Bohu pokřivené, zčernalé komíny uprostřed popelu a ohořelých trámů.

Nádoby z trocnovských vykopávek. Hák na čerpání vody ze »Žižkovy studně«. (Majetek Spolku pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově.)

Na celém panství třeboňském, kde v r. 1616 napočítáno ve 3 městech, 3 městečkách a 66 vesnicích 1591 osedlých a mlynářů, 107 chalupníků, 16 zahradníků a 27 podsedníků, zbylo r. 1625 všeho všudy 158 lidí, čili 11%; zbývajících 89% ztratilo buď život, nebo aspoň domov a ovoce dlouhé, tvrdé práce celých generací.

Městečko Borovany lehlo popelem, zděné stavby panského dvora a konventu byly pobořeny a zůstal tu jediný měšťan. Ledenice byly o něco šťastnější, neboť se tu zachránilo 14 měšťanů, ve Vrcově zůstali 2 osedlí, v Hluboké 9, na díle Čeřejova 1, zato Radostice, Doudleby, Jílovice, Kramolín, Rankov, Třebeč a j. byly úplně pusté a bez obyvatel. I na Trocnov dolehla litice války. I sem na jednotu vnikli škodující žoldáci, aby vyloupili, co se dalo, a zůstavili znamení své návštěvy — spáleniště obou dvorů.

Nádoby z trocnovských vykopávek.
(Majetek Spolku pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově.)

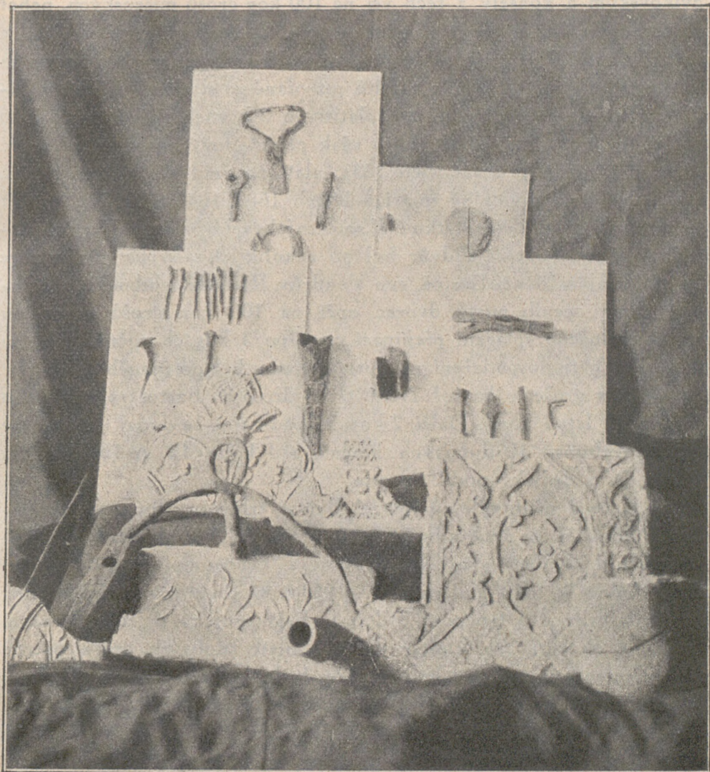
Petr ze Švamberka zúčastnil se českého povstání jako jeden z vůdců ale porážky bělohorské se nedožil. Zemřel v květnu 1620, byv raněn mrtvicí. Správy jeho statků ujal se nato jménem vdovy a sirotků král Bedřich, avšak to bylo už panství jen dle jména, poněvadž po obsazení jižních Čech statky jeho byly Ferdinandem II. ihned konfiskovány.

Formálně konfiskační nález vydán byl však komisí executionis až 26. dubna 1621, kdy pan Petr zbaven všeho jmění a památka jeho na věčné časy umořena a za proklatou a nepoctivou odsouzena.

Bělohorský vítěz Ferdinand II., ačkoliv jinak rozdával štědře svým generálům statky odbojné české šlechty, panství třeboňské ponechal si pro sebe a dne 22. března 1625 postoupil je svému synovi, potomnímu králi Ferdinandu III. Nový tento majitel, dověděv se, že na jeho panství bývaly dva významné kláštery (totiž Třeboň a Borovany), ihned si předsevzal, že je obnoví a statky jejich jim vrátí. Obrátil se v té příčině dne 13. března 1630 na probošta klosterneuburského, s nímž pak jednal o způsobu, jak by oba kláštery mohly býti znovuzřízeny. Rok nato, prohlášením z 15. února 1631 nařídil obnovení obou klášterů, jimž všecky jejich bývalé statky měly býti vráceny. Tím vrátil se i Trocnov pod vrchnost borovanského kláštera.

Než podmínky pro uvedení řeholníků do bývalých klášterů byly velmi nepříznivé. V Třeboni vypomohli si tím, že řeholníky z Klosterneuburgu tam uvedené ubytovali v zámku a z důchodů panství je živili, ale v Borovanech takové možnosti nebylo. Konvent válkou byl zničen tak, že nebylo tu ani skrovného bytu pro jednoho řeholníka. Kostel spustl, poněvadž tu nebylo faráře a duchovní správce svinenský, jenž kromě své fary měl na starosti kostely v Žumberku, Borovanech, Jílovicích a Mladošovicích, jen stěží mohl tu občas nejnutnější opatřiti. Nebylo důchodů z rozsáhlého panství, poněvadž nebylo tu obyvatel a ti, co zbyli, nebo se sem vrátili, neměli, z čeho by byli živi sami. Tím se stalo, že ve skutečnosti kanonie obnovena a první probošt zvolen až v r. 1663.

Zmínili jsme se, že ani Trocnov neušel běsu války. Když někdy v r. 1631 vrátil se sem syn Vávry Dvořáka, mezi tím zemřelého, Vondra, byl mu otcovský grunt odevzdán a on 9. května 1631 jako vlastník do knih zapsán. Statek, který jeho otci byl odhadnut na 230 kop, neměl však nyní ani polovici té ceny a »pošacován« rychtářem radostickým

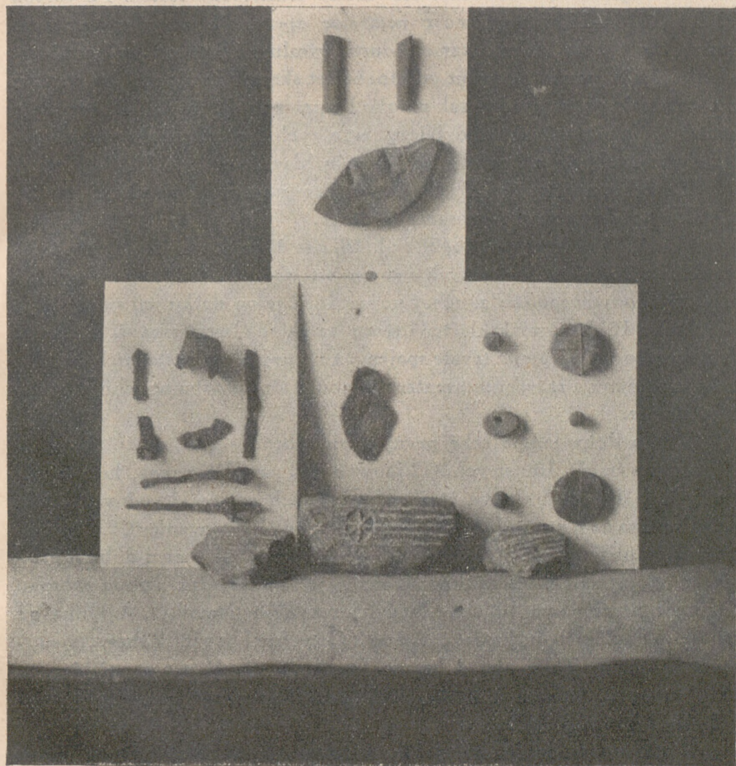

Kachle a železa z trocnovských vykopávek.
(Majetek Spolku pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově.)

a zvíkovským a konšely z těch vsí na 100 kop grošů míšenských, neboť bylo to »spáleniště a grunt na něm pustej«. Z této sumy měl si Vondra sraziti 33 kop 20 gr. míš. jako dědický podíl a zbytek vyplatiti rovným dílem svým sestrám Ludmile a Bětě, provdané na statku Vojtíšků v Záluží[25]). Do splacení polovice měl platiti po 3 kopách ročně, nato po 5 kopách. Snadno bylo nařídit, hůře však plnit. Nový hospodář, ač první splátku měl složit již o vánocích 1631, platí po prvé až po šesti letech, r. 1637. Nato nepravidelně splácí v letech 1638, 1640 a 1653, až zaniká po něm stopa[26]). Osiřelého statku ujal se nato jakýsi Urban, avšak ten v krátkém čase z něho odešel a dvůr byl po několik let zase pustý, až v roce 1658 přihlásil se o něj Bartoš, syn Vondrův. Rychtář hlubocký a čeřejovský Šíma ocenili pustý dvorec opět na 100 kop grošů a novému hospodáři uloženo splácení přejímací ceny po 3 kopách ročně. Jaké to však mohlo býti hospodaření na pustém statku bez potřebného dobytka, bez nářadí a groše v kapse! Není tedy divu, že Bartoš splatil všeho všudy za 20 let 3 kopy. Další 2 kopy uhradil tím, že dodal borovanské klášterní vrchnosti 12 dubových kmenů, a 4 kopy 12 grošů bylo mu odečteno jako dědický podíl po otci.

Jak těžce a nepravidelně splácel Bartoš trhovou cenu, tak pravděpodobně odváděl též úrok a jiné dávky vrchnosti. Proto klášter odhodlal se uskutečniti někdejší plán Nydrthamův a Trocnov převzíti do vlastní správy. Podnět k tomu dala již v r. 1654 t. zv. první revisitační komise, jež navrhla, aby oba trocnovské dvorce byly spojeny v jeden, v němž by se mohl chovati pro klášter zvláště mladý dobytek, avšak patrně pro nepříznivé hmotné poměry kanonie došlo k tomu až v r. 1679.

Toho roku 19. října sešli se v Borovanech zástupci kláštera s proboštem Konrádem v čele, hlubocký rychtář Sojka, čeřejovský Šíma a třebečský Hruška a ujednali s Bartošem, že svůj dvorec vrchnosti postoupí za 7 kop grošů[27]). Nádavkem přidala mu vrchnost půl vědra piva a pro jeho ženu pár střevíců. Bartoš, jemuž vydán propouštěcí list, bydlel v Trocnově ještě nějakou dobu, než zpeněžil chudý inventář, a odstěhoval se, neznámo kam.

Brusy, železa, hračky a úlomky z kotle na vaření piva z trocnovských vykopávek.
(Majetek Spolku pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově.)

Ne nepodobný osud měl též druhý trocnovský statek. Po celých 20 let (1618—1638) nemáme o něm sice zpráv, ale zápis v gruntovní knize, který tuto dobu uzavírá, dosti výmluvně nás o tom poučuje: »Letha 1638 jsouc ten grunt od mnoha let skrze lid vojenský na pustotu a k dokonalý skáze uveden tak mnoho let prázen stál a žádného hospodáře nemaje pošacován Klementovi jest skrze rychtáře a konšely radostické, též skrze rychtáře a konšely hlubocké v hlavní sumě za 120 kop míš.«

Také Klement splácel klášteru »verunky« nepravidelně, a když zemřel, zůstal jeho dvorec zase neosazen a pustý.

Po několika letech (r. 1649) přihlásila se o dvorec Lucie Hessová, jíž prodán za 300 zlatých rýnských s povinností robotovati 12 dní v roce. Ta také dlouho nehospodařila, neboť již v r. 1652 je na statku její syn Václav.

Roku 1679 má však klášter i tento statek ve vlastní správě, a tak oba dvorce toho roku jsou již trvale spojeny. Chalupy obou posledních sedláků byly rozbořeny a stavebního materiálu použito na stavbu nového pohodlného dvora.

Z této doby máme také první popis trocnovského zboží. Bylo tu 10 polí o výměře 100 strychů (2 lány) a luk na 20 for sena, kromě lesa a rybníků. Louky byly ve čtyřech položeních a sice: 1. od vsi Záluží podél potoka až k mostu (na cestě vedoucí patrně k Borovanům), 2. Drabink (pravděpodobně severně od nynějšího hajnice), 3. louka mezi dolním rybníkem (v originále unteres Stadt-Teichl; je to východní z obou rybníků u hajnice) a rybníkem »Žižka« (nedaleko nynější pomníku), 4. louka od rybníku »Pamphili« (rybníček na cestě k Ostrolov Újezdu) k shora jmenovanému mostu. Také obvod hranic Trocnova vyměřen a napočítáno tu $55\,^1/_2$ provazců lesních a 2 sáhy, při čemž 1 provazec obnášel 42 sáhů a 1 sáh 3 pražské lokte.

V této době dovídáme se také, že trocnovští sedláci odedávna platili střížovskému faráři [28]) jako desátek každý 1 džber a 2 věrtele žita a 1 džber a 2 věrtele ovsa ročně, kromě letníku, koledy a pod. dávek. Po delším jednání zavázal se také klášter, jako nástupce sedláků, desátek platiti

Nynější trocnovský dvorec.

do Střížova ve stejné míře (3 strychy žita a 3 strychy ovsa) a místo ostatních dávek odváděti ročně půl sudu piva. Placení posnopného střížovskému učiteli však klášter odepřel.

Zřízením poplužního dvora v Trocnově dostali se borovanští řeholní

kanovníci častěji do styku s Žižkovým rodištěm. Přicházeli sem zajisté dohlížeti na stavbu a na hospodářství a neušlo jim, že mezi lidem žije ještě silně kult trocnovského hrdiny, jehož jméno do nedávna bylo dokonce v kalendáři uváděno mezi svatými.

Není pochyby, že zvláště v útrapách v nedávné válce byl drobnému lidu místem převážně nekatolicky smýšlejícímu symbolem, jako kdysi sv. Václav, a že jeho jméno živou tradicí už zkrášlené rostlo ještě více ve chvílích nejkrutějších, když cizácká soldateska, již kdysi pouhé jméno Žižkovo obracelo na zbabělý útěk, v zemi hrůzným způsobem vládla.

Prostý lid, jako kdysi k živému, obracel se nyní o pomoc aspoň k jeho památce, kde hledal útěchy a posily. Nedovedl si ho představiti jako obyčejného smrtelníka, věřil, že i jeho tělesná síla byla nadpřirozená a jeho duch že žije ve všem, s čím se kdy setkal. Tak starý, silný a od země vypálený dub, na pokraji lesa nad rybníčkem stojící, ať vlivem starší, či nové tradice počal být uctíván jako Žižkovo rodné místo a jeho narození opředeno pestrými bájemi[29]).

To arci nemohlo zůstat lhostejným zbožným majitelům toho místa a obzvláště tehdejšímu proboštovi Konrádovi Fischerovi. Bylť to Němec, jen málo české řeči znalý, pocházející ze švýcarského Schwarzwaldu a od mlada v klášteře klosterneuburském vychovaný. Byl do Čech poslán jako jeden z článků katolické protireformace a svůj úkol zajisté v prvé řadě spatřoval v tom, aby poslední zbytky nenáviděného husitství vyplenil.

A tak i tento dub, pamětník šťastnějších dob, hrdě a bouřemi nezlomen tu stojící, musel býti odstraněn. Na rozkaz proboštův byl podťat, všechny větve z něho okleštěny, kmen rozsekán a všecko spáleno, aby ani stopy po něm nezůstalo.

Dub bylo snadno odstraniti. Hůře bylo potlačiti tradici s tím místem spjatou. Avšak i s tou dal se Konrád v boj. Tak jako kdysi pohanské zvyky byly upravovány na křesťanské a božiště bohů nahrazováno chrámy a kaplemi, mělo i uctívání místa Žižkova narození býti přeneseno na uctívání svatého katolické církve. Vystavěl tu za tím účelem

»Žižkova kaple« v Trocnově. (Kreslil Jan Tomášek.)

kapličku, zasvěcenou sv. Janu Křtiteli, která však, jsouc od počátku nazývána »Žižkova kaple«, spíše udržela a posílila starou tradici, než aby ji podle úmyslu zakladatelova zahladila.

Kaplička[30]) sama byla jednoduchá cihlová stavba s malou prostorou uvnitř a zděným podstavcem, na němž byla umístěna dřevěná soška sv. Jana Křtitele, později do borovanského kostela přenesená. Měla

Socha sv. Jana Křtitele z »Žižkovy kaple« v Trocnově.

pouze latinský nápis tohoto znění: Locus iste nativitatis Joannis de Trocznova dicti Žižka olim infamis honori nativitatis praecursoris domini S. Joannis Baptistae dicatus et consecratus est anno 1682. C. P. C. R. F. F. Poslední litery jsou zkrácením věty: Conradus praepositus canonicorum regularium borovanensium fieri fecit. (Český překlad tohoto nápisu jest: Toto místo narození Jana z Trocnova, řečeného Žižka, druhdy zlopověstné, ke cti narození předchůdce Páně sv. Jana Křtitele

bylo věnováno a zasvěceno roku 1682. Konrád, probošt borovanských řeholních kanovníků dal zhotoviti.)

Zatím borovanský klášter z těžkých počátků spěl k rozkvětu. Přibývalo značně řeholníků i jmění. Kostel a sídlo kanovníků zvelebeny. Tak r. 1679 pořízen krásný renesanční oltář, r. 1729 přestavěna kostelní věž, opatřeny 4 zvony, brzy nato postaveny nové varhany, stará budova konventu důkladně opravena, opatřena nádherná mešní roucha. Přičinliví kanovníci, získavše podporu ze solní kasy, přikročili v polovici XVIII. století dokonce k nádherné stavbě nového konventu, jenž upraven jako zámek, přistavěli ke kostelu elegantní barokní škapulířovou kapli, a zbořivše dosavadní do tří stran osmiuhelníku vybíhající presbyterium, postavili na jeho místě nové barokní se smělou elipsovitou kopulí.

Než nebylo jim přáno těšiti se dlouho ze vší té nádhery, jíž se tu obklopili. Josef II., který tolika klášterům učinil konec, i borovanské kanonii sečetl dny. Nařízením ze 14. listopadu 1785 byla zrušena a jmění její odevzdáno náboženské matici[31]). Tak dostal i Trocnov jiného majitele, ale na krátko, neboť již 31. října 1787 náboženská matice prodala statek borovanský i s Trocnovem za 52.612 zl. $5^1/_4$ kr. rýn. knížeti Janu Josefu Prokopu ze Schwarzenberga.

Za schwarzenberské správy trocnovský dvorec byl dán r. 1871 do pachtu. Plynul tu v zádumčivé krajině klidný, tichý život pachtýřům i nečetné čeledi. Nikdo sem nepřicházel, o Žižkově rodišti jako by se už ani nevědělo. Jen sekáči, když na »starém trávníku« v senoseči narazili někdy kosou na kámen, připomínali si, že na tom místě stával Žižkův dvorec, a pijíce z nedaleké mělké studánky, zvolna travou a pomněnkami zarůstající, povídali si báje o té zázračné »Žižkově studni«, u níž v sladkém snění sedávala Žižkova sestra, jejíž neštěstí stalo se příčinou bratrovy nenávisti ke kněžstvu. Jen »Žižkova kaple« občas oživovala, když procesí zbožných poutníků na cestě do Doudleb se u ní na několik otčenášů zastavovalo. Avšak i ji poznamenával zub času tak, že musela být opravena.

Pomník v Trocnově na místě, kde Žižka dle pověsti se narodil.

Stalo se to v roce 1820 a při tom přeměněn i text nápisu v tento: Hic locus olim exosus Joannis nativitate Zizcae, nunc ex asse navititati

Joannis Baptistae consecratus. Renovatum MDCCCXX. (Toto místo pro narození Žižkovo kdysi v opovržení, nyní zcela narození Jana Křtitele posvěceno. Obnoveno 1820.) Od té doby nesla kaplička i český nápis: Ján Žižka z Trocznova slepeg zle pamieti tu se narodil. Ten však v letech šedesátých minulého století byl neznámým vlastencem opraven vyškrabáním některých písmen tak, že bylo čitelno jen: Ján Žižka z Trocnova slepeg ... pan.... tu se narodil.

Avšak i tato kaplička proto, že mimovolně udržovala tradici o místě Žižkova narození, stala se nepřátelům památky Žižkovy nepohodlnou a na jaře r. 1867 zbořena. To bylo však již v době, kdy zájem o Trocnov rostl. Českobudějovický »Budivoj« burcoval své čtenáře a vyzýval od r. 1867 k postavení pomníku v Trocnově, Ot. Mokrý v Národních Listech 27./IX. 1882 žaluje na nevšímavost k Trocnovu, kde musel vyslechnouti od pruských důstojníků, kteří přišli navštíviti Žižkovo rodiště, výtku: »Das ist also die von Lenau so trefflich besungene Geburtsstätte des genialen Strategen? Hat fürwahr ein besseres Schicksal verdient« a j. v.

V Borovanech v bezprostřední blízkosti Trocnova zakládá se na počátku let sedmdesátých zpěvácký spolek »Trocnov«, který téměř každoročně s okolními spolky pořádá do Trocnova výlety spojené s přednáškami o Žižkovi. Řečnil tu dr. Aug. Zátka, nynější senátoři Klofáč a Kroiher, redaktoři Bratršovský. Majer a j. Z tohoto spolku vychází také podnět k založení »Spolku pro postavení důstojného pomníku Janu Žižkovi z Trocnova v Trocnově«, který se na podzim r. 1884 ustavil. Díky porozumění občanstva a bohatému daru amerických Čechů nashromáždil tento spolek za 6 let tolik peněz, že mohl pomýšleti na uskutečnění svého cíle, když tu postavila se mu do cesty překážka nepřekonatelná. Majitel Trocnova nedovolil stavby. Nezbylo než postaviti pomník aspoň v blízkosti Trocnova, aby vytčeného cíle bylo aspoň částečně dosáhnuto. To dílo dokončiti nebylo však už spolku přáno. Spory o místo pomníku vyhrotily se tak, že v r. 1890 spolek se rozešel, odevzdav veškeré své jmění (1.546 zl. 31 kr.) borovanské obci. Městský výbor zvolil pak ze

sebe komisi, která zakrátko, rozmnoživši ještě o více než 500 zl. jmění, postavila v Borovanech na náměstí Žižkův pomník. Slavnostní odhalení jeho 24. června 1892, jemuž přítomno bylo na 8000 osob (mezi nimi 3000 Sokolů), vyznělo jako první velká manifestace v krajině Žižkova rodiště pro svého rodáka.

Přes první neúspěch nepřestalo se usilovat o důstojné označení místa Žižkova narození, avšak všecky pokusy byly marné. Tu na přímluvu některých českých historiků ujal se věci sám bývalý kníže Adolf ze Schwarzenberga a svým nákladem postavil na jaře r. 1908 na místě, kde stávala Žižkova kaplička, balvan opatřený nápisem: Zde se narodil Jan Žižka z Trocnova. Odhalení tohoto pomníku se nekonalo, avšak na podzim uspořádána tu borovanskými spolky slavnost, na níž za velké účasti řečnil nynější senátor Fr. J. Kroiher.

Zatím na přechodu století trocnovský dvůr byl zrušen a téměř všechny pozemky vysázeny smrkovým lesem. V bývalém dvorci východní křídlo zbořeno a usazen tu hajný, jemuž ponecháno asi 7 strychů polí a luk pro malé hospodářství. V tom stavu dočkal se Trocnov státního převratu. Jako součást schwarzenberského velkého majetku pozemkového byl vyvlastněn a vzhledem k svému národnímu významu, a ježto se tu jedná o velkou plochu lesní, r. 1923 zestátněn.

Pětisté výročí slavných činů Žižkových připamatovalo osvobozenému národu, co vše jeho památce dluží. Tábor, Praha, Čáslav a jiná z husitské doby památná místa předhánějí se v ušlechtilé snaze, co nejlépe oslavit Žižkovu památku. A tu také Trocnov nezůstává pozadu. Rok co rok konají se tu od r. 1920 slavnosti-pouti, na nichž vybraní řečníci promlouvají k tisícům »poutníků« o slavném trocnovském rodáku, jehož činy naplnily celý svět obdivem. Pečováno tu o pohodlí turistů, jichž víc a víc sem každoročně ze všech částí republiky přichází, okres českobudějovický staví sem silnici atd. Trocnov stává se poutním místem českého národa.

Nebylo také zapomenuto na prozkoumání zbytků někdejších trocnovských dvorců. Na podnět prof. dra. J. V. Šimáka ujal se těchto prací za vedení konservátora Jos. Švehly, jejž Státní památkový úřad jakožto význačného odborníka úkolem tím pověřil, borovanský »Spolek pro zbudování Žižkova pomníku v Trocnově«. Místo, kde trocnovské dvorce stávaly, bylo známo nejen tradicí, ale i od Beckovského, který r. 1700 Trocnov navštívil a místo to přesně označil. V r. 1921, kdy s prací mělo býti počato, bylo však toto místo tak hustě zarostlé mladým lesem, že bylo nutno prosekati cestičky, aby aspoň komise, jež na jaře toho roku přišla sem vytyčit směr pracím, mohla na to místo se dostat.

Schwarzenberská správa vyšla tu tak blahovolně vstříc, že dovolila nejen výzkumné práce samy, nýbrž i vykácení potřebné lesní plochy. Tím bylo umožněno, že v červenci r. 1921 mohlo býti s pracemi započato. Nejprve vykopány na šíř i délku úzké příkopy, aby se zjistil rozsah zbořenišť a mohlo se započít s odkrýváním od kraje. Když takto rozloha nevelikých budov určena, počato bylo s prozkoumáním »Žižkovy studánky«. Byla to malá, asi 30 cm hluboká studánka, »tymenec« s nepatrným pramenem vody na dvorku někdejšího statku. Kopalo se tu do hloubky, ale dlouho nic neukazovalo na to, že by tu byla bývala někdy studně. Teprve ve hloubce asi 3 m narazilo se na východní straně na polovici zpuchřelého kamenného tarasu. Potom už nálezy byly hojnější a zakrátko objevil se taras v celém

kruhu. V bahně nalézány tu zprvu zbytky trámů z roubení, kameny z tarasu, hřebíky, kladívko, později části dubového okovu se železným kováním, střepy z nádob ze XVI. a počátku XVII. století, mezi nimiž nalezen jeden větší a jeden menší, dětský, téměř neporušený džbánek, v dolejší vrstvě rozbitý starší okov na vodu s dubovými obručemi a dubovým kruhem na zavěšení, dva dřevěné háky na čerpání vody a posléze téměř na dně větší množství střepů ze džbánů, pocházejících ze XIV., XV. a XVI. století. Mezi nimi byly dva džbány úplně celé, neporušené, které se sem tak šťastně dostaly proto, že, sesmeknuvše se s háku, na němž byly zavěšeny,

»Žižkova studně« v nynější podobě.
(Dřevoryt J. Hodka.)

přijímaly svými úzkými hrdly zvolna vodu, takže klesaly ke dnu zcela volně. Studna je hluboká 9 m. Po vyčištění studně byl v hořejších vrstvách taras vyspraven a doplněn novým kamenem, aby se opět nezesul. Otvor studně z bezpečnostních důvodů a k ochraně studně byl uzavřen dřevěným roubením.

Následujícího roku pokračováno ve vykopávkách opětným prohledáváním zatím vyschlého bahna ze studně, prozkoumáním dvorku, dlážděného z větší části křemeny, a odkrytím východního křídla staveniště. Toto uzavíralo po délce na severní straně dvorek, stojíc na zvýšené ploše, ostře ze dvorku tu vystupující. Stávalo tu stavení kryté šindelem, jehož stopy v lepenici požárem do červena vypálené byly dobře znatelny. Severní část tohoto staveniště bývala asi podsklepena a pak zasypána, neboť tu pod vrstvou popelu a vypálené hlíny nalézány v zemi střepy z nádob ze XIV. a XV. století, z nichž jeden nese nápis MARIA : MA MA (Maria, má Maria.)

Obytným stavením tato budova pravděpodobně nebyla, neboť tu nalezen jeden celý, neporušený a několik zlomků srpů z XV. a XVI. století, dvě podkovy, úlomky kotle na vaření piva, část kamene z ručního mlýnku na obilí, zlomky brusů, plochý kámének dětmi do kruhu ke hraní přisekaný, hliněné kuličky a pod. Byla tu tedy patrně nějaká komora.

V minulém roce (1923) pokračováno ve vykopávkách od tohoto místa směrem západním podél dvorku. Nálezy pod spálenou lepenicí byly tu podobné: motyčka, zlomek podkovy a pod. Zato v jižní části této plochy, která se tu volněji svažuje do dvorku, nalezeno velké množství střepů z kuchyňského nádobí: velký hliněný hrnec (kamnovec), velikým žárem, v němž se při požáru nalézal, z části úplně deformovaný, pokličky, z nichž jedna dírkovaná pro snazší odchod páry a j. v. Střecha byla tu pokryta šindelem, neboť hřebíků, jimiž šindel byl přibit, nalezeno tu značné množství. Poněvadž celá ta plocha nebyla dosud prozkoumána, není dosud možno s bezpečností o ní souditi.

O něco dále k severozápadu nalezeno bylo značné množství úlomků kachlů, vesměs z první poloviny XVII. století pocházejících. Většina z nich je zdobena renesančními ornamenty, figurami i nápisy.

Po celém staveništi nalézáno množství střepů vesměs počátek XVII. století původem nepřesahujících. Namane se nám tu otázka, jak je možno, že prostý sedlák mohl míti tak pěkně zdobená kamna a tolik nádobí. Avšak odpověď je nasnadě. Hliněné zboží bylo velmi laciné a bylo ho všude dost. Když borovanští 20. října 1638 kupovali obecnímu kováři kamna, zaplatili za 50 kachlíků 1 zl. 6 kr. 4 d., stál tedy jeden kachlík něco málo více než krejcar. I ostatní hliněné zboží bylo velmi laciné a potřeba jeho velká, neboť na př. jenom ve Svinech bylo v r. 1553 7 hrnčířů.

Ve vykopávkách bude pokračováno, a tak lze doufati, že za několik roků návštěvníci Trocnova budou vidět aspoň nádvoří a půdorysy někdejších statků. Poněvadž v těchto místech nebylo od XVII. století kopáno, aspoň ne do pravé hloubky, a spálená, jako cihla tvrdá lepenice leží na celém staveništi jako obrovská, vše ukrývající kompaktní deska netknuta, bude obraz statků aspoň v obrysech dostatečně jasný. Předměty tu vykopané a z nalezených střepů slepené nádoby (dosud počtem 75) budou, jakmile to bude možno, umístěny v Trocnově [32]), aby byl obraz bývalého Trocnova úplný.

Dodatek.

O osudech Žižkova čeřejovského lánu.

Žižkovi kromě trocnovského statku náležel též svobodný jednolánový dvůr v blízkém Čeřejově. Nevíme, jakým způsobem ho získal, zda dědictvím, koupí, či zda přinesla mu jej věnem jeho manželka Kateřina, Vše, co je nám o něm z té doby známo, je obsaženo v trhové smlouvě z r. 1384[33]), jíž Žižka tento dvorec už prodává.

Smlouva sepsána byla ve Svinech patrně městským písařem, který uměl latinsky a v sepisování takových smluv se vyznal. Smlouvou tou prodal Žižka zmíněný svůj čeřejovský dvorec dvěma bratřím, Ješkovi, řečenému Crnci z Jedovar, a Štěpánu z Čeřejova za 19 kop stříbrných grošů pražských v den uzavření smlouvy hotově už splacených. Jako rukojmí stáli tu na straně Žižkově jeho přátelé Čeněk z Klení a Mach z Holkova, kteří společně s prodávajícím ručili rukou společnou a nedílnou do tří let a dne po smrti Žižkově za to, že prodaný statek jest prost všech závad, zejména závazku za věno Žižkovy manželky Kateřiny, jež tato měla zde pojištěno. Pro případ, že by se nějaká taková závada během času vyskytla, slíbili, jak to tehdy začínalo být zvykem, jeden každý nastoupiti s jedním pacholkem a dvěma koňmi ve Svinech ležení (obstagium), t. j. zdržovati se tam v některé hospodě tak dlouho, dokud by se nepostarali o nápravu.

Toto ustanovení o ručení za správu ležením vysvětluje, proč listina byla založena v městských aktech. »Ležáci« (ti, kteří ležení vykonávali) bývali městským správám nepohodlni, poněvadž přebývajíce stále v hospodě a nemajíce ničeho na práci, tropili často v opilosti různé nepřístojnosti, jež otce města vyrušovaly z klidu. Proto mnohá města si vymiňovala, aby o povolení k vlehnutí bylo předem žádáno. K takové žádosti, adresované purkmistru a radě města, muselo být samozřejmě připojeno vyhotovení smlouvy, obsahující a určující rozsah

tohoto závazku. Žádalo-li se o svolení k ležení hned po uzavření smlouvy, bylo to pohodlnější, poněvadž takové povolení vztahovalo se na každé ležení, jehož potřeba nedostatečným plněním smlouvy mohla vícekráte nastati. Takový příklad byl, myslím, i s naší smlouvou a vyhotovení smlouvy, jež bohudík se na naše časy zachovalo, jest ono, které k žádosti o svolení k vlehnutí bylo připojeno.

Držení celého statku přešlo asi po smrti Štěpána z Čeřejova do rukou rodiny Ješka Crnce, jehož potomek — patrně syn — Mika Czrnecz se svým synem Janem Czrnczem, »jenž oba v Čeřejově bydlíta«, přikoupili smlouvou danou na Velešíně v pondělí před sv. Pryškou (14. ledna) 1432 ke svému statku od bratří Matěje, Šimona a Kubce z Bukvice čtvrt dědin[34]) v Čeřejově za půl šesté kopy a deset grošů »dobrých stříbrných rázu pražského«. Přikoupených pozemků bylo (podle srovnání trhových cen za podobných okolností) asi $^1/_5$ lánu.

Z dalších potomků Žižkova kontrahenta připomíná se v urbáři panství novohradského z roku 1553 svobodník[35]) Vondra. Čte se tu: »Dvořákův aneb svobodníkův, kteří na jednotách dvory mají, ourokův ani daní žádných nemají, berní dávají v roce jednou při sv. Mikuláši, jakž níže takto: ······ Vondra v Čeřejově 1 kopu 25 grošů 5 denárů.« Veřejnoprávní postavení Vondrovo jakožto svobodníka bylo však nedlouho nato v základech otřeseno, takže jeho rod klesal nezadržitelně v selské poddanství. Habsburští králové čeští totiž přezírali, že svobodníci jsou jim poddáni pouze jakožto zeměpánům, tedy z důvodu práva veřejného, a počali je považovati za své soukromoprávní poddané, osobujíce si nad nimi takové právo, jaké měly vrchnosti nad poddanými sedláky. Obětí tohoto zřejmého porušení práv svobodnických stal se i náš čeřejovský Vondra. Neslýchaným aktem, daným v Praze ve středu v den sv. Šťastného (14. ledna) r. 1579 dává Rudolf II. »všecko právo, spravedlivost a vrchnost svou«, kterou »jakožto král český na dvořácích neboližto dědinících, nápravnících neb svobodnících, podaných« svých »a mezi statky jeho Viléma z Rožmberka sedících« má, Vilémovi

z Rožmberka. Mezi těmito počtem dvaceti svobodníky byl též Vondra Čenec[36]) v Čeřejově.

Místo, kde stával Žižkův statek v Čeřejově.

Z té doby pochází patrně zápis ve zmíněném urbáři zřejmě až po založení jeho u vsi Čeřejova vepsaný: Dvůr Ondry Czencze[37]) v té vsi platí auroku svatojiřského 1 kopu, při svatém Havle tolikéž 1 kopu.

Dosavadní zeměpanská berní povinnost změněna mu tu tedy v poddanský úrok a zvýšena o 35 grosů. Přes to však páni z Rožmberka a ze Švamberka ponechali svobodníkům jim Rudolfem II. darovaným jakési výsadní postavení a nepovažovali je za prosté poddané sedláky[38]). Do úrovně jich přivedla je až doba pobělohorská. Z té doby pochází také ještě další zápis ve zmíněném urbáři, který je již německy psán a pochází podle písma asi z r. 1638, dle něhož mezi bývalými dvořáky, nyní bezprostředními poddanými panství novohradského, uváděn jest také »Anndre zu Tscherau«, patrně syn Vondry svobodníka, přidělený rychtářství v Božejově.

V pozdějším urbáři panství novohradského z r. 1676 (německy psaném) děje se zmínka o Vavřinci Čencovi (Lorentz Czenecz), synovi to shora uvedeného Ondřeje, jakožto předešlém hospodáři a Janu Čencovi (Johanes Tschenetz) jako nynějším hospodáři.

Asi nedlouho nato přešel statek Čenců bud přiženěním nebo koupí do rukou rodiny Lospeců, kteří však, jak tomu bylo obecně, byli po statku nazýváni dále Čenci. Z těch, jak se dovídáme z gruntovní knihy obee Otěvěku (založené asi r. 1753), držel na počátku 18. století statek někdy Čenců̊v Martin Lospec (Losspetz), který zemřel, zanechav 5 malých dětí. Vdova se opět provdala za Alberta Lorence, jenž hospodařil tu až do dospělosti Martinova syna Jana. Ten (zapsán jsa jako Johann Losspetz oder Czenetz) ujal se statku 12. března 1760 a po jeho smrti 1. ledna 1810 převzal hospodářství nejmladší ze 6 dětí Vavřinec (Lorenz Lospetz oder Czenetz). Když tento 6. března 1844 zemřel, ujal se hospodaření na statku jeho syn Jan Čenec. Ten nepsal se už nikdy Lospecem, nýbrž vždy jen Čencem. Jemu, následkem velkého zadlužení, usedlost (č. 11) 4. listopadu 1879 byla exekučně prodána a odevzdána vydražiteli Matěji Šímovi, jehož syn Jakub Šíma od 21. září 1901 na statku dále hospodaří. Jan Čenec odstěhoval se i s rodinou do Ameriky.

Dodatek

Rozlehlé, do pětiúhelníku stavěné hospodářské budovy statku, jsouce již vetché a z větší části dřevěné, byly, když vlastník usedlosti si r. 1899 postavil nedaleko nové hospodářské stavení, rozbořeny a na staveništi založen ovocný sad. Při bourání starých zdí nalezen byl r. 1898 v jedné z nich v místě, kde bývaly stáje, hliněný hrnec plný rozličných mincí. Z celého toho pokladu podařilo se nám zachrániti pro museum posledních 24 kusů mincí, vesměs stříbrných feniků rakouských a bavorských z XV. století.

A tak nyní místo, kde stával Žižkův dvorec, přikrývá hustý koberec svěží zelené trávy a jediným snad svědkem Žižkových dob je stará, 5 sáhů hluboká studně na pokraji sadu.

Stařeno, kdybys dovedla vypravovat!

Poznámky.

[1]) Podobným způsobem založeny byly i některé jiné osady v blízkosti Trocnova, na př. Čeřejov jakýmsi Čeřejem, Střížov Střížkem, Vrcov Vracem, Cikánov Cikánem (jménem posledního držitele toho jména Martina Cikána byl 15. ledna 1627 dvůr Cikánov prodán a později r. 1777 rozdělen na selské statky), Petříkov Petříkem mlynářem (z jehož potomků se r. 1553 připomíná Martin Petřík), kde teprve r. 1790 založena vesnice o 14 usedlostech, a pod.

[2]) Doba narození Žižkova jest sporna. Historikové rozcházejí se v tom, že jedni (H. Toman, Aug. Sedláček, J. Šusta, J. V. Šimák, R. Urbánek a j.) jsou názoru, že onen Žižka, který vystupuje v l. 1378—1384 v několika právních jednáních, jest pozdějším vůdcem Husitů, kdežto druzí (V. V. Tomek, Č. Pinsker, F. M. Bartoš a j.) tohoto Žižku mají za otce našeho Žižky. Já zastávám názor první a odkazuji k důvodům shora uvedenými obhájci toho mínění uveřejněným. Chci jen vyzdvihnouti, že při všech třech smlouvách, v nichž Žižka svědčí, uváděn je na posledním místě jakožto nejmladší, kdežto předchází jej Oldřich Drochovec z Omleničky, v listinách z l. 1361—1403 uváděný a tudíž, vystupoval-li v poslední zachované listině v 60 letech, roku 1378 35letý a Jan z Mysletína, známý z listin let 1368—1411 dle téhož výpočtu r. 1378 27tiletý. Mach z Holkova, jemuž r. 1378 Žižka osvědčil, byl toho roku dle téhož výpočtu, jsa uváděn v letech 1378—1416, 22letý. Čeněk z Klení, připomínaný v l. 1384—1407, který Macha z Holkova při prodeji čeřejovského lánu r. 1384 jako rukojmě v pořadí předchází, mohl býti v této době 37letý. Z toho patrno, že Žižka z let 1378 — 1384 stýkal se vesměs s mladými zemany a že byl r. 1378 rozhodně mladší 27 let — a myslím, že mladší i 20 let; aspoň dle českého zemského práva mohlo tomu býti tak, ježto zletilosti se v té době dosahovalo pohlavní dospělostí, tudíž u mužů v 16—18 letech, kdežto pevná hranice zletilosti stanovena až ve zřízení z roku 1549 na 20. rok. — Jméno Žižka vyskytuje se od XIV. stol. velmi hojně. Z mnoha případů cituji dle Aug. Sedláčka: r. 1382 Šimon Žižka švec ze Švihova, 1385 Žižka vdova po Jindřichovi z Kbele, 1388 Šiška sladovník v Č. Budějovicích, 1392 Alžběta vdova po Zižkovi, též Žižková zvaná, v Č. Budějovicích, 1402 Jan Žižka sladovník v Č. Budějovicích 1431, 1433, 1435, 1443, 1444 Jan Žižka řezník v Praze, 1456 Jan řečený Žižka v Strážkovicích atd.

[3]) Domněnka, že u tohoto místa stával dvorec Žižkova otce, který později byl snesen, a místo označováno starým dubem podle domu stojícím (H. Toman), není správné, neboť poloha místa i zkoušky výkopů nesvědčí nikterak o tom, že by tu bylo někdy stálo nějaké stavení.

[4]) Smlouva sdělána byla 3. dubna 1378 v Č. Krumlově. Plachtovi vyplatil tu bratr nevěstin Mikuláš z Chuchlec jménem svého, patrně už zemřelého otce Paraslína 25 hřiven, začež ženich obdařil nevěstu obvěněním 65 hřiven, zajištěným na jeho statku, a odkázal jí pro případ, že by nezanechal dědiců, celé své jmění v Boršově, vyjma půl kopy důchodu pro sestru Jitku.

[5]) Tomek se domníval, že Kropna jest Kropfschlagem u Nových Hradů, a teprve Sedláček správně ji umístil. Kropfschlag nikdy se Kropnou nenazýval a nebyl do češtiny překládán, nýbrž zván r. 1360 Crophslog, Koprslag, r. 1465 Krapslak a pod.

[6]) Aby bylo patrno, jak lichvářské úroky byly tehdy požadovány, uvádím: do sv. Martina 1378 měl dlužník týdně platiti 1 groš z kopy ($86\frac{1}{2}\%$), odtud do 20. dubna 1379 $1\frac{1}{2}$ groše z kopy (130%), dále do letnic 1379 2 groše z kopy (173%). Pro případ, že by ani do sv. Jana Křtitele (24. června) dluh nebyl splacen, zavázal se dlužník i oba rukojmí, že budou se každý s jedním pacholkem a dvěma koňmi na své útraty v některé hospodě v Č. Budějovicích neb v jiném místě, kde by se věřitelky právě zdržovaly, čekati tak dlouho, dokud by dluh nebyl zaplacen (t. zv. ležení, obstagium). Kdyby však ani v té době do 14 dnů nezaplatili, měli se věřitelky uvázati ve veškerý movitý i nemovitý majetek dlužníka a rukojmích až do úplného zaplacení, a to pod ztrátou cti a víry, kdyby tomu činem či slovem odporovali. Za takových podmínek a s ohledem na kruté následky, jaké nezaplacení dluhu dle českého zemského práva v zápětí mělo, není pochyby, že dluh byl brzy zaplacen. Smluvené ležení vysvětluje, proč dluhopis zachoval se v městských aktech budějovických. Velmi četná města, ježto ležení, které ostatně bylo pravidelným pojištěním smluvních závazků, nebylo jim příjemným, kladla požadavek, aby dříve o povolení k vlehnutí bylo u městské správy žádáno. K takové žádosti bylo samozřejmě nutno připojit vyhotovení smlouvy, které v našem případě se dochovalo do našich dob.

[7]) S ním svědčili Bernard ze Štěkře a Jan z Vesce a všichni tři převzali rukojemství za výmaz věna manželky prodávajícího Anny, které na statku újezdském bylo pojištěno, a zavázali se, že, kdyby prodávající výmazu sám neprovedl, odevzdají kupcům v náhradu svoje vlastní svobodné pozemky, a to o třetinu více.

[8]) Skutečnost ta ovšem jest doložena pouze poznámkou rožmberského archiváře V. Břežana na smlouvě z 23. dubna 1380, při níž Vilém Pucek vystupoval jako rukojmě. Pokládám ji však za správnou v důvěře, že Břežan měl po ruce o tom listinný důkaz, nám, bohužel, nezachovaný.

[9]) O osudech tohoto statku píši v dodatku.

[10]) R. 1399 nacházíme ve službách Vaňka z Dubé panoše Šišku, o jehož totožnosti s naším Žižkou možno však dosud mluviti jen s velkou zdrženlivostí (Bartoš, Z Žižkových mladých let).

[11]) O tomto odpovědním listu Žižkovu zmiňuje se K. J. Erben v Č. Č. M. XX. (1846) takto: Žižkův list odpovědní Budějovickým, ostatně v obyčejné formě zhotovený, nalézal se, jakož toho jsme hodnověrně zpraveni, ještě před nedávnem v archivu magistrátním v Budějovicích, ale na vzdor našemu hledání i poptávání po něm již jsme se jeho nedopídili.

[12]) Třeboňský archivář Fr. Mareš v Č. Č. M. 1899 (Bratr Žižkův Jaroslav z Trocnova) se zmiňuje, že nalezl v archivu borovanském paměti kláštera borovanského z let 1472-1493, v nichž dva opisy listin o založení a potvrzení nadání Lickem ze Dvorce pro nový oltář sv.

Maří Magdaleny věnovaného mají v titulu zmínku, že Licka při zřizování této nadace zastupoval Jaroslav (Jaross), bratr Žižkův, na příkaz králův v Budějovicích popravený.

[13]) Popravčí kniha pánů z Rožmberka.

[14]) Zahrádka neb Zahrada byla malá vesnička, ne nepodobná Trocnovu, u besenické hory. Náležela k nynějšímu městysi Besenicům a skládala se ze dvou dvorců.

[15]) Od smrti krále Václava až do korunování Ladislava (r. 1453) neúřadovalo se u zemských desk s výjimkou několika málo roků po přijetí Sigmunda za krále českého.

[16]) Zřízení kláštera a nadání potvrdil král Ladislav listem z 10. srpna 1455 a jménem papeže Pia II. ke zmocnění danému 9. září 1458 legát arcibiskup Jeroným 10. ledna 1460. Také Jiří z Poděbrad zřízení kláštera dne 30. května 1461 potvrdil.

[17]) Jakub Krčín z Jelčan, pozdější regent rožmberský a stavitel mnohých rybníků. Po něm jmenuje se rybník u Borovan r. 1579 jím vyměřený a zřízený.

[18]) Borovanský pivovar vařil tak znamenité pivo, že se až do Vídně dováželo.

[19]) Vilémovi z Rožmberka.

[20]) Odúmrtí spočívalo v tom, že poddaní nesměli o svém majetku na případ smrti pořizovati, takže, neměli-li přirozených dědiců, jmění jejich spadlo na vrchnost. Poddaní, kteří nebyli na odúmrtí, mohli v svůj majetek poslední vůlí odkazovati, i když neměli zákonných dědiců. Toto právo bylo však vrchností udělováno jen jako zvláštní privilegium.

[21]) Na počátku dopisu ospravedlňuje se Nydrtham proti stížnosti, jež na něho u třeboňského vladaře vznesla jakási Markéta z Borovan proto, že od jejího syna Linharta koupil nepoměrně lacino selský statek. Nydrtham tu píše, že Markéta je zlá žena, že se opíjí a je nevěrohodná. Statek prý koupil proto, že sousedí s panským pivovarem a je v tak špatném stavu, ze v případě požáru by ohrožoval celý klášter. Proto prý stavení chce zbořit a rozšířit tam pivovarské budovy, jež znova staví, ježto za Kožky z Rynarce celá západní část dvora až na klášter shořela. Také pozemky Markétina statku se pro dvůr hodí, poněvadž sousedí s panskými a tím se docílí scelení. Na místě někdejšího Markétina statku stojí nyní západní křídlo zámku a severní část zámecké zahrady.

[22]) Dvořák znamená tu sedláka hospodařícího na bývalém dvorci. Příkladů pro to hojnost v gruntovních knihách.

[23]) t. j. probošta borovanského Matěje Kožky z Rynarce.

[24]) Registrum index pod kterým folium kruntové v těchto registrách poznamenaní jsou jakž níže pro snadczí vyhledání poznamenáno stojí. Stalo se na Borovanech ve čtvrtek den sv. Martina 1610. (Originál v archivu třeboňském). Je to obvyklý titul gruntovních knih.

[25]) Podíl Ludmilin připadl vrchnosti, poněvadž měla nemanželské dítě.

[26]) Vondra měl děti Dorostu, Bartoše, Žofii a Julii. Manželka jeho se jmenovala Eva.

[27]) Kromě toho však klášter musel vyplatit podíly Běty Vojtíškové (poněvadž už zemřela, jejímu synovi Lukáši) 23 kop. 20 gr., Evy 4 kopy 12 gr., Doroty 4 kopy 12 gr.

a Juliány rovněž 4 kopy 12 gr. Žofiin podíl (4 kopy 12 gr.) připadl již dříve klášteru, poněvadž měla nemanželské dítě.

[28]) Trocnov byl až do 1. dubna 1787 přifařen do Střížova; od té doby až dodnes do Borovan. Je pravděpodobno, že již v době Žižkově měli trocnovští svou faru ve Střížově, neboť tamní kostel se připomíná v listinách z let 1346, 1368, 1407 atd. Proto je tam rozšířena pověst, že Žižka byl ve Střížově křtěn, a ukazují dokonce statek, kam prý kmotrové po křtu s novorozeným Žižkou zašli na návštěvu. Také o staré kamenné, nyní už neužívané románské křtitelnici tvrdí, že v ní Žižka byl křtěn. Jak staré jsou tyto pověsti, nedovedu říci, jisto však je, že již v letech 70tých minulého století byly běžné a znal je ve Střížově kde kdo. Křtitelnice stávala na sadě rolníka Trse a střížovští ukazovali ji jako pamětihodnost. Také mému otci ji v r. 1881 říd. učitel Petr Svoboda a kaplan Ig. Češka ukazovali a o pověsti, že v ní Žižka byl křtěn, mluvili jako o velmi staré.

[29]) Beckovský v Poselkyni se zmiňuje, že »mnozí kováři, zámečníci, tesařové i jiní na tento dub často lezli, větve usekávali, z nich k svým kladivám, sekerám rukověti dělali a pověrečně tomu věřili, že skrze ty rukověti oni řemeslníci větší síly nabývají«.

[30]) Obrazů této kaple zachovalo se několik, avšak patrně žádný z nich nezachoval věrnou podobu, poněvadž vzájemně se různí.

[31]) Jmění kláštera spočívalo v nemovitostech (statek Borovany, Trocnov atd.) v ceně 52.613 zl. 38 kr. rýn., z jistin zúročitelných v cenně 22˙624 zl. 46½ kr., z jistiny nezúročitelné per 643 zl. 47 kr., v hotovosti 402 zl. 22 kr., v kapitalisovaném desátku 4714 zl. 35 kr., v zásobách v ceně 1354 zl. 43 kr., ve skvostéch 1011 zl 3 kr. v nábytku v ceně 507 zl. 18 kr. Veškeré jmění klášterní obnášelo tedy 83.870 zl. 52 kr.

[32]) Prozatím jsou tyto předměty uloženy v Borovanech, kde jsou návštěvníkům přístupny. V době letních prázdnin jsou vystavovány ve škole.

[33]) Listina uschována je v archivu města Trh. Svin.

[34]) Dědiny znamenají tu pole. Podobně v trh. smlouvě z 15. ledna 1627, kterou opatrovnictvo Martina Cikána prodalo dvůr Cikánov jesuitské koleji v Č. Krumlově, píše se: Dvůr svobodný se všemi dědinami, lukami pastvišťaty a lesy neb porostlinami, se vším, co by od starodávna k němu náleželo.

[35]) Svobodníci byla třída obyvatelstva nižší zemanstva, jež ze zbytků různých starších tříd vytvořila se po válkách husitských. Byli statkem i osobou svobodní, podřízeni jsoucc toliko králi jako zeměpánovi, neměli však práva zasedati na sněmích, v úřadech a na soudech, platili zeměpanské daně a desátky biskupské, příslušným pro ně byl soud zemský.

[36]) V originále psáno Czenek.

[37]) V té době už staré Crnec (Črnec) změnilo se v Čenec podobně jako název vsi Čenčice povstal ze starých Črnčic (Sedláček). Staré jméno Črnec (u Gebauera též Čirnec a Černec) změnilo se tu (jako črt, žrt v čert, žert) v Černec a posléze vysutím r v Čenec (dr. Fr. Šimek).

[38]) Dokladem pro to je okolnost, že dvůr svobodníka Martina Cikána v Cikánově, který Rudolfem II. byl současně s Vondrou Čencem Vilémovi z Rožmberka darován, nazýván je ještě v trhové smlouvě z r. 1627 v poznámce 33a uvedené »Svobodný dvůr Martina Cikána«.

Elipsovitý obrázek na konci textu představuje mezní kámen panství borovanského. Takovými mezníky je ohraničen též Trocnov. Písmena M C R B znamenají: Monasterium canonicorum regularium borovanensium (klášter řeholních kanovníků borovanských).

Doslov.

Přítomným spiskem zamýšlel jsem podati stručný výklad dějin Žižkova rodiště. Psal jsem jej pro náš lid. Necituji pramenů, neboť, dostane-li se do ruky odborníkovi, ten pozná, kde a které literatury jsem užil i co čerpal jsem z původních pramenů; jinak zatěžovalo by to jen rozsah spisu.

Děkuji tu p. řediteli Marešovi a dru. Hadačovi z třeboňského archivu a p. archiváři Fr. Svetičovi z novohradského archivu za jejich vzácnou laskavost, která umožnila mi použití dosud v literatuře neznámých pramenů. Vzpomínám zde také přátelských služeb p. odb. uč. spisovatele Ed. Šimka, který mi dovolil reprodukovati fotografie jím pořízené, a přítele odb. uč. J. Tomáška, který mi pro tuto knížečku nakreslil dva obrázky.

V Č. Budějovicích dne 19. června 1924.

Dr. Jan Petřík.